

Lokale maatregelen om ontstaan van de energiekloof te voorkomen

Om de klimaatverandering aan te pakken wordt de komende jaren veel aandacht besteed aan de energietransitie. Landelijk, maar ook lokaal. Juist dicht bij huis, in de eigen buurt of het eigen dorp kunnen we ervoor zorgen dat iedereen betrokken wordt bij de energietransitie, dat de lasten en lusten eerlijk worden verdeeld, en dat de mensen met een kleine portemonnee niet het kind van de rekening worden. Want dat laatste dreigt te gebeuren als lokaal niet enkele maatregelen worden genomen die voorkómen dat er een energiekloof gaat ontstaan. De energietransitie moet juist aangegrepen worden om (groepen) mensen bij elkaar te brengen en aanwezige kloven in de samenleving te dichten. Dat is de uitdaging van de komende jaren. Die uitdaging ligt ook op het bord van gemeenten die condities kunnen scheppen voor een gezamenlijke en eerlijke energietransitie.

Scheidslijnen worden groter

Het gaat economisch beter. Tegelijk groeien de tegenstellingen in de samenleving en worden de scheidslijnen groter. Dit uit elkaar groeien van (groepen) mensen doet zich voor op veel terreinen: inkomen, bezit, arbeid, onderwijs, gezondheid, digitale vaardigheid. Het bestaan van dergelijke maatschappelijke kloven is niet goed voor de mensen die achterop raken of in veel gevallen achtergesteld worden. Het is evenmin goed voor de kwaliteit van leven van alle mensen in de samenleving. Dat de samenleving uit elkaar drijft is een teken dat de sociale grondrechten die vastgelegd zijn in onze Grondwet, voor aanzienlijke aantallen burgers geen volwaardige inhoud meer hebben. Tegelijk hebben we de middelen en mogelijkheden om onze samenleving zo in te richten dat iedereen meetelt, meedoet, tot zijn/haar recht kan komen en zijn/haar kwaliteiten kan inbrengen in de samenleving. In het manifest *Voor meer kwaliteit van leven* heeft de Sociale Alliantie onlangs voorstellen gedaan voor een herstel van sociale grondrechten (<https://www.socialealliantie.nl/images/pdf/manifest-2018.pdf>). Zo'n herstelprogramma is een taak waarop de landelijke politiek en de landelijke overheid aangesproken kunnen worden. Maar het is ook een taak voor heel de samenleving. En die samenlevingstaak kan ook dicht bij huis worden opgepakt.

De Sociale Alliantie wil dat verduidelijken en concretiseren met een aantal activiteiten die lokaal kunnen worden opgepakt om te voorkómen dat er een energiekloof ontstaat of om deze te dichten als er reeds sprake is van zo'n energiekloof. Met het vragen van extra aandacht voor de energiekloof willen we geen afbreuk doen aan de aandacht die nodig is voor het dichten van andere kloven. Het dichten van de ene kloof, de energiekloof in dit

geval, heeft doorgaans ook gunstige effecten voor het verkleinen van tegenstellingen en scheidslijnen op andere terreinen.

Energiekloof

De energietransitie is een van de grote maatschappelijke uitdagingen van de komende tijd. Er worden plannen voor gemaakt; er worden campagnes voor gestart. Dat is nodig omdat nog lang niet iedereen doordrongen is van de omvang en urgentie van het klimaatvraagstuk in het algemeen en het energievraagstuk in het bijzonder. De vraag is of daarbij voldoende aandacht is voor mensen met een kleine portemonnee. In een recente studie van het Planbureau voor de Leefomgeving wordt aangegeven dat er in Nederland ruim 900.000 huishoudens zijn, die een relatief groot deel van hun inkomen uitgeven aan energie of die het risico lopen dat zij hun woonlasten inclusief energie niet kunnen betalen.¹

In 10% van de Nederlandse huishoudens is nu al sprake van energiearmoede. Dat zijn ongeveer 780.000 huishoudens.² De klemsituatie rond energie dreigt de komende jaren nog nijpender te worden, omdat de prijzen van energie zullen stijgen en omdat de kosten van de overschakeling van gas op elektriciteit onvolledig gecompenseerd worden. Er wordt gewaarschuwd voor een 'duurzaamheidskloof': mensen met voldoende geld kunnen maatregelen treffen waarmee ze in kunnen spelen op de energietransitie; mensen met weinig geld hebben die mogelijkheden minder of niet. De overgang naar duurzame energie kan alleen succesvol verlopen als deze gepaard gaat met sociale maatregelen. Anders lopen we het risico dat klimaat de nieuwe splijtzwam in de samenleving wordt.

Energiekosten armste huishoudens

Volgens een onderzoek van CE Delft betaalt de 10 procent armste huishoudens in 2050 gemiddeld 17 procent van hun besteedbaar inkomen aan energiekosten. De 10 procent rijkste huishoudens betaalt dan slechts 5,7 procent. Ook nu betalen de laagste inkomens al relatief meer voor het klimaatbeleid dan mensen met een hoger inkomen; zij moeten immers een groter deel van hun inkomen besteden aan energie. Van de 10 procent armste huishoudens (besteedbaar inkomen tot 7.358 euro per jaar) betaalt een derde meer dan 11 procent van het beschikbaar inkomen aan gas en stroom. Van de 10 procent rijkste huishoudens (vanaf 87.994 euro per jaar) betaalt een derde minder dan 2 procent van het inkomen aan gas en stroom.³

¹ Planbureau voor de Leefomgeving, *Meten met twee maten. Een studie naar de betaalbaarheid van de energierekening van huishoudens*, Den Haag 2018

² <https://www.consumind.nl/nieuws/1-op-de-10-huishoudens-in-nederland-lijden-aan-energiearmoede>

³ <https://www.volkskrant.nl/economie/vooral-laagste-inkomens-gaan-betalen-voor-duurzamer-energiebeleid~b6f4360>

Energieonrechtvaardigheid

Eind 2017 heeft een aantal deskundigen een rapport uitgebracht over de vraag wie de winnaars en wie de verliezers zijn van de energietransitie.⁴ De onderzoekers wijzen erop dat een grootschalige overgang naar duurzame energie niet alleen een technologische aangelegenheid is. Zo'n overgang heeft ook economische, politieke en sociale gevolgen. De sociale ongelijkheid kan toenemen en er kan een energie-onrechtvaardigheid optreden. Deze sociale gevolgen doen zich met name voor ten aanzien van drie aspecten: (1) de verdeling van lusten en lasten; (2) de mate waarin mensen mee kunnen doen in het beslissingsproces; (3) erkenning van de problemen die kwetsbare of gedupeerde burgers ondervinden.

Concrete maatregelen

Lokaal kan een aantal maatregelen worden genomen om te voorkomen dat een energiekloof ontstaat.

1. Maak dat allen het belang en de urgentie van energietransitie inzien

De energietransitie is een uitdaging die op ieders bord ligt. Sommigen denken dat het een landelijk of mondiaal vraagstuk is waar lokaal niets aan gedaan kan worden. Anderen denken dat het vooral een ingewikkeld technisch probleem is waar gewone mensen toch geen verstand van hebben. Dit zijn opvattingen die kritisch besproken moeten worden, want ze verhinderen dat de ernst van het klimaatvraagstuk onderkend wordt. Natuurlijk zijn er landelijk en zelfs wereldwijd maatregelen nodig om het klimaatvraagstuk aan te pakken. Maar de energietransitie heeft ook alles te maken met het huis waarin je woont en met de wijze waarop je leeft en werkt. Dat is niet alleen iets voor politici en ingenieurs; het gaat alle mensen aan.

2. Zorg dat iedereen op toegankelijke wijze praktische informatie kan krijgen

Naast het besef dat energietransitie een urgent probleem is voor ons allemaal, is het van belang dat mensen dicht bij huis heel praktische en concrete informatie kunnen krijgen over maatregelen die ze zelf kunnen nemen in het kader van de energietransitie. Hoe kan ik mijn huis beter isoleren? Hoe kan ik overschakelen op elektrisch koken? Is het dak van mijn huis geschikt voor zonnepanelen? Wat kosten die veranderingen? Kan ik daar subsidie voor krijgen? Waar kan ik betrouwbare installateurs vinden? Voor dit soort vragen moeten mensen terecht kunnen in een informatiecentrum, bijvoorbeeld in een WoonWijzerWinkel of een Energieloket. In enkele gemeenten zijn dergelijke initiatieven al opgezet.

⁴ *De winnaars en verliezers van de energietransitie. Verkenning van problemen, visies en oplossingen.* Rapport uitgebracht in december 2017 door ECN, Tertium, Milieudefensie en Alliander.

3. Steun alleen initiatieven waar het belang van allen voorop staat

De energietransitie heeft alles te maken met de wijze waarop wij onze samenleving organiseren, de samenleving veraf, maar ook dicht bij huis in de eigen buurt, het eigen dorp, de eigen gemeente. Het is van belang dat alle burgers daarover meepraten en dat ze allemaal meedoen. Dat geldt ook voor collectieven van burgers die de regie nemen over onderdelen van de energietransitie, zoals het oprichten van een energiecoöperatie. Het is van belang dat alle mensen, ook mensen met weinig financiële armslag, hierin meegenomen worden. Het mag niet zo zijn dat kapitaalkrachtigen alleen voor zichzelf gaan zorgen. Zo'n proces van ontsolidarisering kan door de gemeenteraad worden tegengegaan door alleen medewerking te geven aan energiecoöperaties waarvan alle inwoners van een buurt, wijk of dorp lid zijn, of kunnen meeprofiten. Mogelijk kunnen lokaal of regionaal 'energieschappen' worden opgericht, naar het voorbeeld van de oorspronkelijke kleinschalige waterschappen.

4. Tref inkomensondersteunende maatregelen voor mensen met een kleine portemonnee

Naast eventuele landelijke regelingen voor maatregelen op het gebied van energietransitie moet de lokale overheid eigen ondersteunende maatregelen treffen voor met name mensen met een smalle beurs. Het aardgasvrij maken van de huizen brengt hoge kosten met zich mee. Daar zijn investeringen voor nodig. Dat wordt een lastige uitdaging voor alle mensen, maar speciaal voor mensen met een kleine portemonnee. Huurders ontvangen hulp van woningcorporaties of verhuurders die hun woningbezit klimaatbestendig maken. De huurverhoging waarmee deze transitie wordt betaald, wordt gecompenseerd door lagere energiekosten. Particuliere woningbezitters met beperkte financiële mogelijkheden – dat geldt voor 10 à 20% van de koopwoningen – kunnen op soortgelijke wijze geholpen worden als ze een woninggebonden duurzaamheidslening krijgen van de gemeente die ze af kunnen lossen met de inverdieneffecten op de energielasten. Ondersteuningsmogelijkheden voor minima zijn ook nodig bij de omschakeling naar elektrisch koken, waarvoor een nieuwe kookvoorziening en nieuwe pannen moeten worden aangeschaft.

5. Let op de effecten die energietransitie heeft op de lokale werkgelegenheid

De energietransitie heeft grote gevolgen voor de economie van het land, maar ook van de regio en de gemeente. Breng die gevolgen in kaart. Ga als lokale overheid niet klakkeloos mee met de belangen van particuliere investeerders, maar zie erop toe dat bij projecten van energietransitie de belangen van allen gediend worden en dat de lasten en lusten eerlijk worden verdeeld. Hierbij moet speciale aandacht geschonken worden aan de effecten voor de werkgelegenheid. Breng die effecten voor de regio en de gemeente in kaart en speel vroegtijdig in op de veranderingen. Zorg er ook voor dat bij opdrachten voor energietransitie passende werkgelegenheid gecreëerd wordt voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Erkenning en dialoog

Het is van belang dat op lokaal vlak onderkend wordt dat er groepen medeburgers zijn die wat betreft bestaanszekerheid er (nog verder) op achteruitgaan vanwege de energietransitie. De kunst is het om van dit gegeven geen persoonlijk probleem te maken, maar het te duiden als een maatschappelijk vraagstuk en ook in die richting oplossingen te zoeken. De energietransitie is een uitdaging die de samenlevende mensen in een stad, dorp of wijk voor de vraag stelt hoe zij hun samenleving duurzaam willen (her)inrichten. Dat inzicht en die erkenning zijn nodig om op een vruchtbare wijze een maatschappelijke dialoog te voeren over het realiseren van een energietransitie, waarvan de samenlevende mensen met elkaar vaststellen dat deze rechtvaardig is. Deze notitie en de maatregelen die erin zijn geformuleerd kunnen behulpzaam zijn bij (1) het in kaart brengen van niet alleen de grote, maar ook de kleine alledaagse uitdagingen waarvoor de energietransitie mensen, huishoudens en buurten plaatst, bij (2) het onderkennen dat er winnaars en verliezers zijn bij de energietransitie, en bij (3) het maken van een lokaal beleid dat dreigende energie-onrechtvaardigheden bloot legt en een energiekloof weet te voorkòmen.

De Sociale Alliantie

Utrecht, 6 mei 2019

Kitty Jong, voorzitter

Raf Janssen, secretaris

De Alliantie voor Sociale Rechtvaardigheid - ook kortweg Sociale Alliantie genoemd - is een initiatief van de vakbeweging, de kerken, de humanisten en uitkeringsgerechtigden. Het samenwerkingsverband begon in 2000 en is doorgroeid naar een netwerkorganisatie waaraan naast een aantal landelijke, regionale en plaatselijke organisaties ook informele groepen en individuele personen deelnemen. Samen strijden zij voor een samenleving zonder armoede.

Zie ook: www.socialealliantie.nl

 Sociale Alliantie, Postbus 2758, 3500 GT Utrecht

 Telefoon 06 – 42092030; info@socialealliantie.nl

